

“Uit Geeraardsbergen, uitsluitelijk Fransche opschriften?”

Dirck SURDIACOURT

April 1920. Het Laatste Nieuws vestigt de aandacht op een officiële statistiek, waaruit blijkt, hoe weinig mensen in Vlaanderen Frans spreken, ondanks dat men langs Waalse zijde al jaren zonder meer pretendeert dat Vlaanderen tweetalig is en dus het door de flaminganten aangehaald taalprobleem, helemaal geen probleem is.

De cijfers geven ons echter een ander beeld te zien: zo zijn er in Aalst slechts 2.952 op 35.000 inwoners die beide talen spreken en in de grensstad Geeraardsbergen, met zijn ongeveer 13.000 inwoners, spreken 1.989 stadsgenoten Frans. In Oudenaarde, met bijna 7.000 inwoners, bevestigen 873 mensen het Frans machtig te zijn. 6.521 op 40.000 inwoners spreken in Kortrijk Frans; in Ieper met zijn 20.000 inwoners beweren 4.067 mensen de Franse taal machtig te zijn en onder de 27.000 inwoners van Roeselare spreken 3.144 mensen Frans. Uit deze naoorlogse talentelling blijkt dat ‘slechts’ 15 % van de Geeraardsbergse stadsbevolking tweetalig is ⁽¹⁾. Waarom dan de dominante aanwezigheid van Franstalige opschriften in het straatbeeld van 1914?

*‘Is. De Vos Expéditeur + Louageur’, Frans opschrift in de Kattestraat.
(Verz. Ph. Haegeman)*

Fransdolheid richt verwoestingen aan tot in de kleinste Vlaamse dorpen...

De taalproblematiek is geen recent verschijnsel. Jaren voordien, in 1886, heeft vader Gustaaf Broeckaert zich ook al afgezet tegen het veelvuldig gebruik van Franstalige uithangborden in het toenmalige Geeraardsbergen ⁽²⁾. Met een stukje eigentijdse kijk op wat hij “fransdolheid” noemt, schetst hij ons de situatie die hij aanklaagt. Zijn publicatie, gericht aan “de Hooggeachte heeren Voorzitter en Leden der Vlaamse Academie”, is een pamflet tegen onder meer de franskiljons, de verfranse bourgeoisie en de Franstalige pensionaten in Vlaanderen. Hij zet zich niet enkel af tegen het veelvuldig gebruik van Franstalige uithangborden maar ook tegen de onkunde van de mensen die niet eens in staat zijn om de Vlaamse of Franse taal correct te gebruiken.

⁽¹⁾ *Limburger Koerier*, 26 april 1920, p. 1.

⁽²⁾ In dat jaar verschijnt een Geeraardsbergse almanak, gedrukt in Geeraardsbergen op de snelpers van G. Broeckaert-Jacobs. In de familie wordt dit boekje ‘het blauwe boekje’ genoemd omwille van de blauwe kaft. De eigenlijke kaft ontbreekt waardoor we niet met zekerheid kunnen zeggen wie het geschreven heeft of welke organisatie dit heeft laten uitgeven. Vermoedelijk Gustaaf Broeckaert zelf.

"UITHANGBORDEN.

De franschdolheid richt verwoestingen aan tot in de kleinste vlaamsche dorpen. 't Is bedroevend, maar 't doet soms ook lachen, dit zot gebruik van fransche opschriften en uithangborden te plaatsen op huizen binnen dewelke soms geen enkele bewoner, fransch verstaat. Ik verdenk den eenen of anderen meester-kleermaker, RETOUR DE PARIS, van deze wangedrochtelijke hangborden, voor winkeliers en herbergiers, op te stellen. De invloed van den meestersnijder, of wie 't ook zij, zou dienen bestreden te worden, eerst en vooral door de leden van het Davidsfonds. Als echte heelmeeesters moeten zij, verschooning lezer, die etterpuisten op het kranke lichaam van Vlaanderen, doen verdwijnen; het moet geweten zijn dat de Davidsfondsen met raad en daad zullen helpen, al wie naar een fraai uithangbord uitziert. Deze die, voor een bepaalde streek, de taak op hem zou nemen van – minister van het uithangbordwezen – zou aan de vlaamsche zaak een uitstekenden dienst bewijzen. 't Is waar, de hervorming zal niet zonder moeite geschieden. Wat onkruid te rukken uit de vlaamsche opschriften! Hoe vele fransche te vervangen door vlaamsche opschriften! Wat builen en

blauwe schenen geloopt tegen zekere harde gevels? Ik spreek van onkruid, of zoude dat geen zijn: In den café-chantant, Hir taapt me bir, Bij L. . . Kloefkapper in de luchtbal, In de balestesse, Het cap van beverloulde!

En die fransche: A la débaredère (te lezen te Audergem, bij de statie; geheel Frankrijk lacht er mede), O chacheur d'Afriké en O deus amen (aux deux amants).

We nemen uit den hoop. Is het niet om schaamrood te worden als men denkt, dat men in elke vlaamsche stad, ja, in elk vlaamsch dorp, zulke monsterachtigheden kan aantreffen? Welnu de borstel daarover gevaagd, die slordige berden beneden gehaald en verbrand, om plaats te maken voor fraaie, frische en echt vlaamsche. De gemeentewet verplicht de ingezetenen, de aanvraag om een uithangbord uit te steken, te doen bij de gemeentelijke overheid. Zouden er één vlaamsche burgemeester of secretaris zijne medewerking weigeren aan den braven burger die de verbetering der hangborden op hem zoude nemen? Aan 't werk dus en na eenigen tijd zal Vlaanderen niet meer misvormd zijn, door die wanstaltige opschriften en uithangborden." (3)

voor het eerst een duidelijker beeld over de taaluitingen in het straatbeeld van de stad. Een vrijblijvend onderzoek door de jonge Arthur Broeckaert, dokter in spe, leert ons dat zeker 70 % van de opschriften in Geraardsbergen Franstalig is. De statistiek leert ons dat slechts 15 % ook de Franse taal machtig is. Naar wie richt de Geraardsbergse middenstand zich dan?

Wanneer Broeckaert in 1914 zich focust op naamborden, uithangborden en normale publiciteitsuitingen van herbergen, hotels en winkels (het VERBODEN TE WAATEREN niet meegeteld), laat het Stationsplein het meest verfransete straatbeeld zien. 89 % van 19 panden heeft een Franstalig opschrift. In absolute cijfers ligt dat echter lager dan de Lessensestraat. De Vredestraat (39% van de 28 genoteerde panden) en de Oudenaardsestraat (16 % van 148 panden) hebben procentueel het laagst aantal Franstalige opschriften. De verfransingsgraad voor de Grotestraat en de Lessensestraat ligt respectievelijk op 85 en 74 %. De Nieuwstraat vertoont een verfransingsgraad van 66 % op 32 panden met een opschrift.

Fragment uit het zogeheten Blauwe Boekje, uitgegeven door Gustaaf Broeckaert in 1886. (Familielocumenten Franz Broeckaert - De Somer).

Fragmenten uit Arthur Broeckaerts notities

De top 10 van de straten met verfransete uithangborden en opschriften

In augustus 1894 wordt de Katholieke Vlaamsche Burgersbond van Geeraardsbergen opgericht met als doel de katholieke burgerij, de middenstand te verenigen en op te komen voor de belangen van deze groep. Met het woordje Vlaams in de naam van de vereniging denkt men spontaan dat de aangesloten middenstanders ook de verdedigers (zullen) zijn van de Vlaamse

taal. Wat echter niet zo lijkt. Met uitzondering misschien van enkele Vlaamsgezinde bestuursleden hebben we nog geen bronnen teruggevonden die expliciet verwijzen naar de Vlaamse strekking van de burgersbond. Het lijkt ons trouwens onwaarschijnlijk dat dit aspect prioritair aan bod zou komen in de verdediging van de rechten van de middenstand.

Met andere woorden gedurende twee decennia verandert op dat vlak weinig of niets.

In het najaar van 1914 krijgen we

Los van de telling, levert Broeckaerts wandeling nog enkele interessante feiten. Zo is er in de Papiermolenstraat een gedenksteen met de tekst *Usine à Gaz - 1859, "uit de tijd dat de flaming aan de kaak gebonden werden"*. Voor de Boelaresstraat vermeldt hij een *boucher* onder de bescherming van "*Maria en Jozef ter eere Gods ingericht ten jare O.H. 1904*". In de Steenstraat staat een drankhuis: *In den Tempel der Kunst*. De Oude Steenweg met de herberg *Au dernier sou*, is waarschijnlijk een "*waal die zijne uitpluizersmanie wil bekennen*". Het wat duistere Boe-

(3) Familielocumenten Franz Broeckaert-Marie-Jozef De Somer. F. BROECKAERT, *Kroniek van de familie Broeckaert*, 1979, onuitgegeven. G. Broeckaert verwijst naar het Davidsfonds dat op 15 januari 1875 te Leuven is opgericht met als motto *Godsdienst, Taal, Vaderland*, en genoemd naar kanunnik Jan Baptist David (1801 - 1866).

Straat	panden	panden met opschriften	% FO	Stadsdeel	Frans	Vlaams	Tweetalig	TOT
Lessensestraat	146	67	85%	benedenstad	57	4	6	67
Grotestraat	76	46	74%	benedenstad	34	4	8	46
Oudenaardsestraat	148	44	52%	benedenstad	23	13	8	44
Vesten	99	28	82%	bovenstad	23	3	2	28
Nieuwstraat	61	32	66%	bovenstad	21	4	7	32
Brugstraat	42	30	70%	bovenstad	21	3	6	30
Markt	52	33	55%	bovenstad	18	6	9	33
Stationsplein	37	19	89%	benedenstad	17	1	1	19
Collegestraat	22	19	79%	benedenstad	15	3	1	19
Vredestraat	59	28	39%	bovenstad	11	12	5	28

FO: percentage Franstalige opschriften op het totaal aantal panden dat opschriften vertoont.

renhol is altijd uitnodigend geweest voor het mansvolk, vandaar dat er sinds jaar en dag een bord hangt met *Verboden te waateren*. Zulke verbodsborden hangen, zoals in de Pateelstraat, verspreid over de stad. Op de Kaai verbiedt een tweetalig verbodsbord mogelijke wildplassers tot de daad over te gaan. Tweetaligheid lijkt ons hier wel gepast met de vele schippers uit Wallonië en Vlaanderen die de stad aandoen. Sluikstorten en wildplassen zijn een oud zeer zoals blijkt uit het bordje *Verboden vuilnis te storten* in de korte Marmienestraat.

Huurhouder Isidoor De Vos uit de Kattestraat afficheert zijn diensten als *louageur/expéditeur*. Hij onderhoudt een regelmatige reizigersvervoerdienst met postkoets tussen Geraardsbergen en Ninove en omgekeerd. De postkoets sluit aan op de elektrische tram die tot Dilbeek rijdt. Gezien het gemengde publiek is het wel te begrijpen dat hij met een tweetalige aankondiging promotie voert.

Voor de Brugstraat vermeldt hij *In de Lente - Au Printemps* en de *quincaillerie* van O. Van den Bossche (nr. 29). De Grotestraat is zo goed als helemaal verfranst: niet minder dan 34 Franstalige opschriften en slechts 4 Vlaamse. Je vindt er *Au temple de la douceur*, een *salon de Consomation*,

'In de Lente - Au Printemps', tweetalig opschrift in de Brugstraat. (Verz. Ph. Haegeman)

patissier-glacier, café-chocolat-lait, thé, vins en een van de weinige Vlaamstalige opschriften *Milka Suchard: Hopjes. Verder Machines agric(olles) écremeuses*, materieel voor boeren en ambachtslieden. Er is ook een *coiffeur-postiche* die voor 1,5 fr. de dames hun haar in krullen legt. "Bij den stamvader onzer hevigste flaminganten: *tabacs.pipes en een bougies*". Op de hoek van de Collegestraat met de Grotestraat bevindt zich de

meubelzaak van de familie Schae-pelinckx, *La Chaise d'Orée*. Op de Markt, het centrum van de wereldlijke en geestelijke macht, heeft Broeckart bijzonder lovende woorden over voor de mattentaarten van bakker Edmond Rob(b)ert-Bombeek⁽¹⁾ met zijn: "*spécialité de tartes à mattons: amen, amen dico vobis*"⁽²⁾: *in waarheid, in waarheid ze zijn lekker (met soms wel grote gaten door en door) maar de luidjes (vlamin-*

(1) Markt nr. 51, Edmond Robbert-Bombeke, inwonend Hypoliet Bombeke, eveneens bakker.

(2) *Amen dico vobis*, betekent 'voorwaar, ik zeg u'.

gen van nienof) kunnen nog geen letter lezen zoo groot als de kerk." Over het *Maison des Brasseurs, Declercq Negt.*, de *Cercle Catholique, Au Carillon*, de *Cercle Liberal, Au Louvre, Café La Cloche* enz., in totaal 18 panden met Franstalige opschriften, geeft hij geen commentaar.

De Vredestraat is voor Broeckaert een ware verademing, een Vlaams hoekje noemt hij het, met het *drankhuis Volksvrienden*, de herbergen *In Vlaanderen* en *In de Vlaamsche Leeuw*, een kruideniershandel *De Hesp* en een apotheek. Verrassend is dat de Vredestraat met zijn 11 Franstalige en 12 Vlaamstalige opschriften samen met de Oudenaardsestraat (13 Vlaamstalige opschriften) de enige straten zijn die meer dan 10 Vlaamstalige opschriften hebben. Alle andere straten komen niet eens boven de zeven Vlaamse opschriften uit.

Dus begrijpelijk dat de Vredestraat iets heeft van een Vlaams hoekje, temeer daar het ouderlijk huis en dat van zijn flamingantische boezemvrienden, de gebroeders Albert en Frans D'Haese in de Vredestraat staat. De familie D'Haese woont op nr. 2, vader Hyppoliet is bakker. In een humoristisch intermezzo over de D'Haese's, schrijft hij: "Aan de vredestraat rechtover 't Stadhuys laat ik van ontroering een stukje kwatta in de zeppe glippen: daar groeit een geslacht paardevliegen, een generatie Tolstoï's met en zonder baard, met en zonder rokken: een broeinest anarchisten dat de Catholique avant tout politikasters niet in vrede wil laten boeren, dat maar immer springbussen, laat staan granaten, tusschen hunne flikflooïende jeverbeenen slingert, ongelukkiglijk trawanten telt en er eene vesting mag op bouwen: leve d'anarchie!" De D'Haese's zullen altijd een voortrekkersrol vervullen in de Vlaamse strijd. Zowel in Geraardsbergen als daar buiten.

Dan de Nieuwstraat. "De straat van afgunst en pronkzucht wier leuze luidt: 'Hier fopt men Frederik' verbazend is 't hoe men daar de guldene kleur in eere houdt. Zijn te vernoemen: à l'ancre d'or, à la pomme d'or, in de gouden

"A la Chaise Dorée', Frans opschrift op de hoek van Collegestraat met de Grotestraat. (Verz. Ph. Haegeman)

hand, in de gouden ster - à la cloche d'or.

Le lion d'or met zijn groote gulden liebaard en zijn fransch lokaas achter spiegelglas: als: draperies confections: wil door zijn brusselsche manieren den toon geven aan de straat en misschien wel de stad: dat merkt ge ten andere aan menheer en madame eer ze langs de straten hun best doen om heel den boel te overpronken d'ailleurs: notre fils achève son éducation aux Josephites." Bij *noncel Sper - café* en het *Café Wallons Lessinoise* vinden we in de Sint-Annastraat. De Edingestraat (thans Weverijstraat) met zijn talrijke arbeidershuizen ontsnapt ook niet aan een zekere verfransing. Wellicht omdat een Brusselaar het café *A la ville de Bruxelles* uitbaat. Een leuke en originele tekst vinden we bij barbier Petrus Goditiaboï's: "er zijn er maar weinigen in de stad die ik niet bij den neus heb gehad: scheerder en haarsnijder". Heel wat leuker dus dan de 10-12 vermeldingen voor *coiffeur - postiche* die Broeckaert eerder heeft opgetekend. De Denderstraat wordt gedomineerd door de "reusachtige 'Fabrique de Meubles'". In een "Vastenavond pak van blinkende steentjes" valt

meteen *La maison S^e Barbe* op. Sint-Barbara, de patrones van de mijnwerkers en de brandweerlieden, wordt jaarlijks op 4 december met meer dan uitbundige vreugde gevierd. Het gaat er zo erg aan toe dat Broeckaert er een opmerking over maakt: "S^e Barbe wordt in de walen en in Frankrijk geweldig gevierd, zoo geweldig dat de vierders van gedaante verwisselen en op 4 pooten langs de rïolen stuiken. Matte en heur achtb.(are) wederhelft hebben zich voor eeuwig aan den dienst van S^e Barbe gewijd; ze schrikkel en geen dag."

De Penitentenstraat is uitgesproken Franstalig met opschriften als *Au Palais de la mode*, een slagerij die zich als *boucherie* tot een misschien meer select publiek richt en twee ijzerwinkels die als *quincaillerie* niet willen achterblijven.

Het Sint-Jozefsinstituut in de Karmelietenstraat krijgt bijzondere aandacht: "tenden de straat: nederig weggedoken, nestelt rustig, zich zelf-mestend in vreedzaam niets doen het monopolium van alle wetenschap en wijsheid in de vellen van [...] grijsdorpe peetjes, tette kakkernestachtige novice loopjongens en artiest wijsgeren met diepe denkplooiën in hun aapachtig

oudewijvengezicht: ze zijn naar Parijs geweest en na er alle mogelijke en onmogelijke beschaving en verfijning in hunne diepvechtige zakken hebben opeengetast, zijn ze terug-gekeerd en hebben dat résidu de civilisation samen met zakkenstof van hunne minachting over de geertsbergsche vlamming laten neërregenen: en nu, puisque les Français sont nos alliés et doivent nous sauver, nu triompheeren ze de lamledige nijpaarden, koollossers der beschaving, plat bij den grond kruipende hielelikkers der culture-parisienne doorschimmelde nuffen en modejonkers, de nabuchodonosors der moderne humaniora, dikbuikige roksneppende waggelende keteltrommen, papzweet ende beeren op, wandelende beerkuipen!" Op zijn minst een opmerkelijke en beledigende passage. Wat de achterliggende reden is voor deze verbale aanval op het Sint-Jozefsinstituut, zal wel voor altijd het geheim van Broeckaert blijven. In de Begijnhofstraat hangen enkele uithangborden op rijm dat volgens Broeckaert niet en niet minder is dan: "Poëzie van buiten en van binnen tot stichting van alle voorbijgangers.

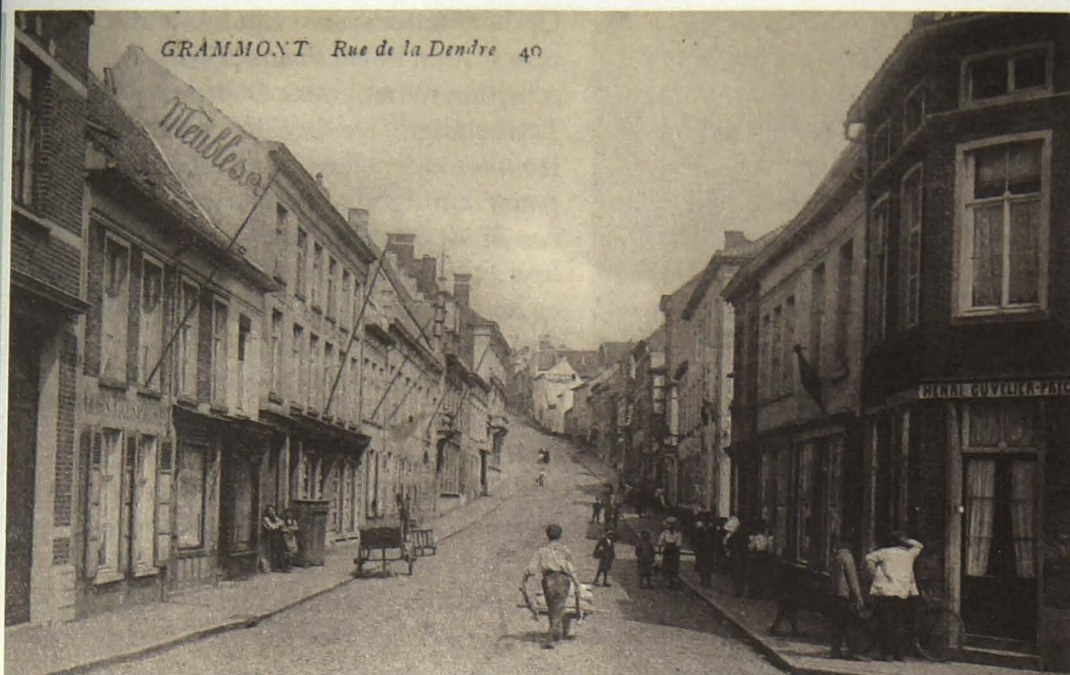
Of wat te denken van: "Sabina De Poorter, fruitverkoopster" of "W^{ve} De Smet, Estaminet". Beide dames wonen in hetzelfde pand op het nr. 15. De Gasthuisstraat, een volksstraat met bijna dubbel zoveel Franstalige als Nederlandstalige opschriften, kent twee bouchers en een tailleur pour dames A l'élégance, en face du pensionnat d'Hunneghem. Het eliteaire pensionaat van Hunneghem is uitgesproken Franstalig. "Le centre de culture belge", schrijft Broeckaert, want: "[...] men doceert daar veel lekkers in dit pensionnaat: les mamselles n'ont pas de ruse à parler français, elles savent bien che...avec, leur valeur artistique et littéraire pèse lourd et d'ailleurs en Belgique ça ne pique pas de si près." Zowel over het Sint-Jozefsinstituut als over het pensionaat in de Kloosterstraat (thans Abdijstraat) valt geen gezegend woord: "[...] de demoiselles die er aristocratisch willen uitzien wanneer ze tot mekaar zeggen: ah! vraiment, ma chère sœur... a beaucoup de progrès. En dat moet later mannemensen in 't ongeluk ploffen: maar 'Je l'ai juré de vivre sans maîtresses' ik wil een lief".

Op het Stationsplein zijn haast alle opschriften in het Frans (17 opschriften in het Frans; 1 Vlaamse en 1 tweetalige). De dreiging van de leeuwen doet elke echte rechtschapen Vlaming vluchten: "Wanneer de boeren uit 't station stappen, grijzen hem 2 plaasteren leeuwen tegen, elk op een balkonnetje tegen een stoep geplakt: d' eene betittelt zich heel pretentius 'lion d'or' alhoewel de dappere musschen zich niet schaamen zijne naakte huid te bezoedelen. D'andere een liliputter, style rococo, paars en blauw omdat hij den anderen niet kan genaken (wellicht liefde verdriet) heet Lion bleu. Terecht 2 schrikbeelden die Jan Breydel wederom den trein zouden opjagen".

Opmerkingen over Vlaamsgezinden of de Vlaamsgezindheid van sommige Geraardsbergenars komt nu scherper aan bod. Wie wou opklimmen tot de betere stand moet immers Frans kunnen spreken, ook al is het op zijn 'Beulemans'. Kennis van de Franse taal is met andere woorden de meest belangrijke voorwaarde voor sociale promotie. Nu is het Hotel Moderne volgens

'Au Louvre', Frans opschrift op de Markt. (Verz. Ph. Haegeman)

'Maison de Meubles', Frans opschrift in de Denderstraat. (Verz. Ph. Haegeman)

Broeckeaert dé ontmoetingsplaats van de 'Beulemansen' in Geraardsbergen. Want daar: "[...] zetelt de Brusselse 'Beulemans' cultuur op een hoogen stoel – daar velst men, [...] een onverbiddeijk oordeel over de flamin-ganten en vooruitstrevenden – daar vergadert de bloem van het franskil-lonisme in stijve boordjes en krakende bottines rond den biljard – c'est l'Hotel rambouillet de Grammont (bières du pays – diner de midi à l'heure)".

Een paar honderd meter verder in de Lessensestraat, telt Broeckeaert niet minder dan 57 Franstalige teksten en slechts 4 Vlaamstalige. Zelfs in de bazaar van vader Gustaaf, toch iemand die Vlaamsgezind is, is ongeveer alles in het Frans: "hoevel een der telgen (Arthur Broeckeaert zelf) de muren oploopt om te bevestigen dat hij flamingant is". Pleiten voor het gebruik van Vlaamse uithangborden is een. De eigen regel volgen is iets anders. Een foto uit 1892 toont ons hoe verfranst de Bazaar G. Broeckeaert wel is. De gevel is beschreven met Franstalige en Vlaamstalige opschriften die de

voorbijganger duidelijk moeten maken wat *Au Grand Bon Marché* kan bieden. Op de gevel langs de kant van het Stationsplein staat IMPRIMERIE geschilderd tussen de tweede en de derde verdieping, de andere gevel langs de Lessensestraat vermeldt DRUKKERIJ. Boven het balkon omheen de deuropening staat AU GRAND BON MARCHÉ. Onder het balkon, boven de ingangdeur staat dan weer: G. BROECKAERT-V.D. BOSSCHE – DRUKKER. Op de uitstalramen langs het Stationsplein lezen we PAPETERIE – RELIURES en TABACS ET CIGARES, CIGARETTES, ARTICLES POUR FUNEURS... Wat dwong deze Vlaamsgezinde Geraardsbergenaar toch om in de Franse taal uiting te geven aan zijn commerciële activiteiten? Aan de overzijde, op de hoek van de Lessenstraat met het Wolvenstraatje staat het café *A la Ville de Lessines* van Richard Haelterman, die ook 'boucher' is en waar volgens de kroniek van Franz Broeckeaert reizigers: "nen toren patatten me ne lap vlees konden eten ver twie fran". (6)

In de Oudenaardsestraat vinden we

een *marchand de bestiau*, eerder dan een beestenkoopman, tussen de 23 Franstalige en 13 Vlaamstalige opschriften. Verder een uithangbord *Au deux nègres*, een 'schaarder' en slijper, *Au Palais de Cristal* en het *Café Wallon*.

In de Wijngaardstraat ziet hij dat een oorspronkelijk tweetalig opschrift is gewijzigd in een eentalig Franstalig opschrift. Dat ontlokt hem volgende bedenking: "*Jambon du Pays was vroeger in gezelschap van Boerenhesp [...] 't moet zijn dat de zwijnen bij 't aanbreken van den oorlog hunne âme belge verruild hebben tegen een splinternieuw geestelijk wezentje: civilisation franç(aise) des paysans flamands.*"

Was het Geraardsbergse straatbeeld voor de Eerste Wereldoorlog aan het verfransen? (7)

Als volgens de talentelling 15 % van de Geraardsbergse bevolking tweetalig is, dan is het verrassend dat volgens een telling door de eenentwintigjarige Arthur Broeckeaert 70 % van de opschriften op (hoofdzakelijk winkel)panden Franstalig is. Hoe kan dit?

Met zijn onderzoek gaat Broeckeaert gericht de hort op, straat in straat uit, speurend naar affiches, uithangborden, (winkel)opschriften en mededelingen in etalages en op gevels. In totaal doorloopt hij 53 straten en straatjes in de boven- en benedenstad en resulteert zijn talentelling in 618 Franstalige opschriften, 188 Nederlandstalige en 130 opschriften verwijzend naar een zogeheten tweetaligheid van hoofdzakelijk centrale diensten zoals de Nationale Bank van België, de Post, het station enz.. Zo noteert hij het taalgebruik op 936 panden. In zijn notities vinden we niet alleen de resultaten van zijn telling. Nu

(6) Familiedocumenten Franz Broeckeaert-Marie-Jozef De Somer. F. BROECKAERT, *Kroniek van de familie Broeckeaert*, 1979. Becomentarieerde postkaart met zicht op de Lessensestraat, richting Grotestraat, met op de linkse zijde de bazaar, rechts de oude Nationale Bank, het Wolvenstraatje en het café *A la ville de Lessines*.

(7) A. BROECKAERT, *Uitgangborden – Aankondigingen*, de jaren 1910. Ons artikel is hierop gebaseerd. De vermelde namen zijn beperkt illustratief.

'Imprimerie - Drukkerij 'Au Grand Bon Marché', tweetalig opschrift op de hoek van het Stationsplein met de Lessensestraat. (Verz. Greta Robberecht)

en dan vermeldt hij het opschrift of geeft hij commentaar. Deze zijn soms informatief, soms ludiek en puberaal als hij het bijvoorbeeld over het Sint-Jozefsinstituut heeft, maar zeker niet met de pretentie om een campagne op te zetten tegen de verfransing. Hoewel. Zoals vele anderen zal hij in augustus 1918 verrast en blij opgekeken hebben wanneer de Duitse bevelvoerder van de Geraardsbergse *Kommandantur, Oberstleutnant und Kommandant* Kessler, een verordening uitvaardigt die de vervanging oplegt van alle Franstalige opschriften door Vlaamse. De stad krijgt 14 dagen de tijd om hieraan te voldoen⁽⁸⁾. In één pennentrek wordt Geraardsbergen vervlaamst in het straatbeeld.

Door haar positie als grensstad is taaluitwisseling tussen Vlaanderen en Wallonië uiteraard onvermijdelijk. Door hun werk in het Walenland zijn de kompels en steengroefarbeiders vertrouwd met het Waals⁽⁹⁾. En als sommigen dan in Wallonië de vrouw van hun leven ontmoeten, trouwen en zich blijvend in Geraardsbergen vestigen, is de instroom van het Waalse dialect niet meer en niet min, een vorm van sociale integratie.

Een significante aanwezigheid van Walen kunnen we niet aangeven.

Eigen aan de tijdsgeest, tonen Vlaamsgezinden zoals de jonge Broeckaert vooral belangstelling voor taal en cultuur, in de geest van de katholieke Vlaamse beweging, zonder ook maar stil te staan bij de sociale problematiek. Pas op het einde van de 19de eeuw is men in Vlaanderen gaan inzien dat er een verband bestaat tussen het taalbelang en het stoffelijk belang. En misschien is dat laatste wel dominantanter dan al de andere samen. Zo mogen we stellen dat Geraardsbergen ook een zekere aantrekkings-

(8) GHA, (Geraardsbergs Heemkundig Archief), Doos 1914-'18, Verordening B.B. Nr. 6403 van de *Etappen-Kommandantur*, Kessler, *Oberstleutnant und Kommandant* gedateerd: Geraardsbergen, 28. Aug. 1918, "Tot den 15 September 1918, zijn die opschriften te verwijderen en door vlaamse te vervangen".

(9) J. COPPENS, *Den Dikken van Giesbaergen, Verklarend Woordenboek van het Dialect van Geraardsbergen*, Gramaye-reeks 5, een uitgave van *Gerardimontium*, 2010. Geraardsbergse dialectwoorden ontleend aan de Franse taal zijn veelvuldig aanwezig in het Geraardsbergse dialect.

kracht en economisch belang heeft voor bijvoorbeeld Lessen met zijn steengroeven. Een aspect van wisselwerking dat nog nooit aan bod is gekomen bij eerder onderzoek. De financiële verrichtingen van de steengroeven verlopen namelijk via de Nationale Bank in Geraardsbergen. De stad fungeert als centrumstad voor de inwoners van de Waalse grensstreek die maar al te graag naar Geraardsbergen komen afzakken. Het aanbod is er immers vele malen groter dan bijvoorbeeld in Lessen. Het kan dus haast niet anders dan dat de handelaars en winkeliers er baat bij hebben om zich ook naar die potentiële doelgroep te richten.

De lokale middenstand probeert bij de hogere burgerij aan te sluiten

In het stadhuis had Vincent Dierix al lang voor 1914 een lans gebroken om de vergaderingen en de gemeenteraadsverslagen in het Vlaams te houden. Van enige verfransingsdruk uit die hoek is er dus geen sprake. Toch zitten we met die Franstalige uit de lokale 'commerce' ontstane opschriften in het straatbeeld die, ergens in de tijd, zijn binnengeslopen. De meer welstellende bovenlaag vindt het natuurlijk niet meer dan vanzelfsprekend dat zij overal in het Frans terecht kunnen. Ook bij de plaatselijke middenstand.

Voor een stad als Geraardsbergen, met een overwegende arbeidersbevolking, is het taalonderscheid een belangrijk gegeven. De Franse taal machtig zijn, onderscheidt de burgerij en de middenstand van de arbeiders. Het Frans is in hun ogen een superieure taal die *le flamend*, het giesbaargs, de taal van het gemeen volk gaandeweg mag

verdringen. Wie zich wil onderscheiden van het proletariaat moet Frans kennen. Wie hogerop wil, moet het Frans machtig zijn. Wie als ambtenaar in overheidsdienst wil, moet vanzelfsprekend de Franse taal kennen. Wil dat zeggen dat de (hogere) burgerij de volkstaal compleet verloochent? Dat nu ook weer niet. Hoewel de kinderen van de hogere burgerij vaak naar een pensionaat in Wallonië worden gestuurd kennen velen het vrouwelijke Geraardsbergse dialect dat ze in hun jeugd jaren spontaan hebben aangeleerd via de contacten met de meiden en de knechten. Samen met het succes van hun economische activiteiten hoopt de middenstand de sociale rangorde te doorbreken, macht of status te ontlenen aan hun vermogen en opleiding en aansluiting te vinden bij de hogere burgerij.

Past de middenstand zich dan aan om de aandacht van hun rijkere klanten te wekken en hun mogelijke sociale positie te etaleren? Op basis van Broeckaerts telling hebben we voor de top 10 straten een verfransingsgraad van 69 % kunnen berekenen. Dat is wellicht niet enkel toe te wijzen aan de opportunistische houding van handelaren en winkeliers die het Frans 'chique' vinden of omdat het de handel ten goede komt? Verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

Officieel geldt pas vanaf 1932, na de goedkeuring van de nieuwe taalwet, het principe van de eentaligheid in Vlaanderen en Wallonië. De taal van ieder gebied wordt de officiële taal in de administratie, scholen en rechtbanken van dat gebied. Gemeenten met meer dan 30 procent anderstaligen worden officieel tweetalig. Geraardsbergen is dus officieel Vlaams.

De nostalgie van oude naamgevingen...

Zijn de meeste opschriften nu in het Nederlands dan stelt men toch een modernisering vast van de naamgeving. In 1976 luidt pater Marcel de alarmklok. Ter gelegenheid van het verschijnen van zijn werk *Opschriften en Uithangborden te Geraardsbergen* ⁽¹⁰⁾ pleit hij, tijdens een voordracht, voor het behouden en zelfs opnieuw invoeren van oude Vlaamse opschriften en uithangborden, bij voorkeur in de oude spelling. Zijn oproep blijft dode letter. Zo zien we op het einde van de twintigste eeuw het verder verengelsen van de namen omdat de commercie de Engelse taal omarmt. Het vertrouwde koffiehuis is nu een tearoom.

Maar ook dat is al achterhaald. Vandaag stellen we een ander fenomeen vast. Steeds meer lokale handelaren verdwijnen uit het straatbeeld en worden ze vervangen door commerciële ketens. Een korte wandeling in de Grotestraat tussen College-Lessensestraat en Gasthuisstraat-Wegvoeringstraat toont ons, op enkele uitzonderingen na, uitsluitend de reclame-uitingen van nationale of internationale ketens zoals MS mode, Hema, Ici Paris XL, Kruidvat, Randstad, Free Recordshop, jbc, C&A, Esprit, Veritas enz.. Daartussen de enkele Vlaams- of Nederlandstalige uitzonderingen zoals 't Soete Gild, Patisserie Etienne, Foto Van Schoors, De Verbeelding, 't Forum... Volledigheidshalve moeten we hier wel vermelden dat dit deel van de Grotestraat de grootste concentratie van ketens bevat.

Taal is al lang de discussie niet meer.

Dirck Surdiacourt
dirck.surdiacourt@canon.be

⁽¹⁰⁾ MARCEL J. VAN KERCKHOVEN C.J., *Opschriften en Uithangborden te Geraardsbergen*, Geraardsbergen, 1976.